

Др Бернар ЛОРИ*

ИЛИРСКЕ ПРОВИНЦИЈЕ И ГЕОГРАФСКА ЗНАЊА О БАЛКАНУ У ФРАНЦУСКОЈ ПОЧЕТКОМ XIX ВИЈЕКА**

По свом географском положају Француска је окренута према Ламаншу и Атлантику или према западном Медитерану. У XVII стољећу, међутим, њени трговачки интереси све више је усмјеравају према источном Медитерану, Леванту, како се говорило у то вријеме. Јадранско море (Венецијански залив), које је по свом географском положају изоловано у односу на остатак Медитерана, почињу да редовно посјећују француски трговачки бродови у XVIII вијеку.

Географска знања о Балкану којима се располаже у Француској тада су врло ограничена. Ако је приобаље описано са извјесном прецизношћу, залеђе готово да нијесу посјећивали учени путници, што би омогућило да се сачини поуздана картографија. Османско царство је врло неповјерљиво према западним путницима. Већина оних који одлазе у Истанбул копненим путем користи *Via militaris* (Београд – Софија – Једрене – Истанбул), изузев неколико путника који се искрцавају у Дубровнику и стижу у османску пријестоницу преко Новог Пазара и Скопља.¹ Непосредна посматрања која омогућују да се обогате географска знања, веома су, дакле, ријетка. Картографија Балкана почива махом на знањима која су прикупили антички географи, углавном Птоломеј и Страбон. Стога се не треба чудити што се на картама XVIII вијека виде

---

* Autor je predavač na Institutu za orijentalne jezike i civilizacije i pomoćnik direktora Centra za slavističke studije u Parizu

** Превела: мр Јасмина Никчевић

¹ Putopisi francuskog ambasadora D'Aramona, 1547 (dokumentovali svojim kazivanjima Žak Šeno i Žak Gase), Filipa di Fren-Kaneja, 1573, Žana Palern- Forzjena, 1582, Lefevra, 1611, ambasadora Dezeja, 1626; tekstove je ponovo objavio Radovan Samardžić: *Beograd i Srbija u spisima francuskih savremenika XVI-XVII vek*, Istorijski Arhiv Beograda, 1961, str. 356-359, 371, 380-383, 399-405. Vidjeti takode: Elisabetta Borromeo: *Voyageurs occidentaux dans l'Empire ottoman (1600-1644)*, volume I, Paris, Maisonneuve & Larose, 2007, p. 201.

антички градови, вијековима већ у рушевинама, као Стоби у Македонији, град напуштен у VI вијеку и од тог времена никада обновљен! Картографи се труде да допуне античке податке новим информацијама о територијалној организацији Османског царства. То доводи до бројних недоследности: тако се на карти С. Робера *Европска Турска* из 1755. појављује два пута град Ћустендил (једном јужно од Софије, други пут између Ниша и Пирота), иако је ријеч о важном провинцијском центру (сједиште једног санџака). Историјат тих грешака, које се током више вјекова преносе са карте на карту, веома је занимљив.²

Далматинско приморје је мало боље обрађено, јер је лако приступачно и археолошки остаци у Пули и Сплиту привлаче пажњу ријетких путника.³ Упркос томе, тај регион постаће истински популаран у Западној Европи тек крајем XVIII вијека, преко путописа *Viaggio in Dalmazia* опата Фортиса (1794), који је брзо преведен на главне језике, између осталих и на француски.⁴ Споменимо да се негдје у исто вријеме појављује нови тип дјела, „живописна путовања“, у којима је егзотика путовања наглашена бројним гравирама, начињеним по скицама путника. Архетип те врсте дјела представља *Живописно путовање по Грчкој* грофа Шоазел-Гуфјеа, кога су 1776. године на путу пратили добри цртачи. Ово дјело, објављено 1782. године, одговарало је новом интересовању за пејзаже и доживјело је велики успјех. Оно је своме аутору 1784. године донијело мјесто у Француској академији.⁵ Та „живописна путовања“ остављају снажан утисак на читаоце, будући да се слика и текст узајамно употпуњују.

Одушевљење за Оријент које се тада јавља у Француској не подразумева обавезно боље географско познавање одговарајућих области. Главно научно дјело о Јадрану, *Географски опис Венецијанског залива и Мореје. Опис обала са картама и плановима главних лука*, Жак-Николе Белена, Париз, 1771, представља, у ствари, компилацију створену на основу дјела *Atlanto Veneto* свјештеника Коронелија (1690), допуњену новијим подацима које су дали разни морепловци; ово дјело се не ослања ни на једну личну опсервацију и садржи бројне грешке.⁶

² О мјесту великог језера на Kosovu јужно од Приштине, видјети Sima Ćirković: *Vladarski dvori oko jezera na Kosovu*, *Zbornik Matice srpske za likovne umetnosti*, 20 (1984), pp. 67-83.

³ Spon Jacob : *Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grèce et du Levant 1678*, réédité sous la direction de Roland Détéienne, Genève, Slatkine, 2004

⁴ *Voyage en Dalmatie*, t. 1-2, Berne, 1778.

⁵ Apostolou Irini: *L'orientalisme des voyageurs français au XVIIIe siècle*, Paris, PUPS, 2009, p. 58 sq.

⁶ Chaline Olivier : « L'Adriatique de la guerre de Candie à la fin des Empires (1645-1918) », in CABANES Pierre (dir.) : *Histoire de l'Adriatique*, Paris, Seuil, 2001, p. 331. SARAZIN

Све док нема снажних економских, политичких и војних интереса у балканској зони, Француска не осјећа потребу да развија своја географска сазнања.

Наполеоновски ратови представљају прилику да Француска успостави непосредан контакт са дијелом Европе који је дотле запостављала. Кампоформијским миром (1797) гаси се Млетачка република, а Седам јонских острва је уступљено Француској која постаје присутна у балканској сфери; та прва окупација је кратка (до 1798), али ускоро за њом долази друга окупација (1805-1814). Далмација, друга територија која је претходно припадала Венецији, прелази под француску власт 1805, затим је укључена у ширу регионалну цјелину 1809: то су Илирске провинције.

Стратешки и војни интереси захтијевају прикупљање и систематизацију научних знања о разним територијама, још увијек врло мало познатим. Међутим, није ријеч само о краткорочним интересовањима, већ о општем стању духа, својственом деценијама које долазе послје просвјетитељства XVIII вијека. Интересовање за свијет, у свој његовој разноликости, преко тако различитих дисциплина, као што су географија, зоологија и ботаника, или археологија, испољило се на карактеристичан начин за вријеме експедиције у Египат (1798-1799). Ту жељу за сазнањем поново налазимо када су у питању Илирске провинције, нешто смањену, јер ће финансијска и људска средства у Илирији бити скромна.

Прикупљање поузданих информација о областима на Леванту обавља се преко организовања мреже конзулата. У балканско-јадранској зони тај процес траје већ читав вијек. Једна конзуларна агенција радила је у Драчу већ од краја XVII стољећа.⁷ Конзуларна агенција отворена је и у Арти и радиће током читавог XVIII вијека; крајем XVIII вијека конзул је Пјер-Жером Дипре. На Крфу је конзулат отворен 1736, а конзул је крајем XVIII стољећа Грасе Сен-Совер. Мала трговачка Дубровачка република је значајан привредни чинилац; већ 1751. француска амбасада у Истанбулу посвећује Дубровнику извјештај у коме се каже да је „мало познат у Француској“; ту је отворен конзулат 1757, а 3. јануара 1776. потписан је један француско-дубровачки трговачки споразум. У времену које нас интересује конзул је Бријер де Риво.⁸

Jean-Yves : « Des Français dans les mers Adriatique et Ionienne. De la connaissance des côtes sous domination vénitienne et turque », in *Le lion, le lys, l'abeille*, catalogue de l'exposition aux Archives nationales, 14 juin - 10 septembre 2001, pp. 16-22.

⁷ Prilikom svog putovanja 1678, Spon spominje jednog konzula u Ulcinju. To je ubačeno u tekst koji u sljedećoj rečenici govori o Draču, *op. Cit*, 116.

⁸ 1811. Brijer obavlja dužnost u Skadru.

С повећаним француским присуством у региону такође се повећава и број конзулата. Конзулат у Јањини, отворен 1805, повјерен је Франсоа Пуквилу, једном од наших најбољих информатора о Али-паши, полунезависном господару те области у којој је имао одлучујућу улогу. Од 1807. до 1814. радио је француски конзулат у Травнику, административној пријестоници Босне. Извјештаји конзула Давида послужили су Иву Андрићу као извор за његов велики роман *Травничка хроника*. Разматрани су и други пројекти, али они нијесу остварени: отварање конзулата на Цетињу 1807, у Берату 1808, код Ибрахим-паше, главнога Али-пашиног такмаца, у Сарајеву 1811. Један вицеконзулат је ипак отворен у Приштини, радиће кратко 1811, а његов задатак било је организовање балканских каравана с памуком за француско тржиште.

Француска се, дакле, труди да успостави мрежу компетентних посматрача у региону, способних да редовно обавјештавају Париз о развоју ситуације на Балкану.

Војници имају своје сопствене потребе и обавјештајни официри се шаљу у мисије да би испитали главне путне правце преко Балкана. Њихови извјештаји о мисијама, већином сачувани у архиву у Венсену, познати су истраживачима и понекад су објављивани у научним публикацијама. Међу првима, Шарбонел наводи 1801. три могућа путна правца између Скадра и Истанбула; он доста лаконски описује путни правац који повезује Скадар, Призрен, Скопље, Куманово, Пазарцик и Једрене, наводећи број часова по етапама, величину градова кроз које се пролази и материјалне препреке на које може наићи војска.⁹

Послије Пожунског мира и окупације Далмације, те мисије постају далеко бројније, а извјештаји разноврснији. Делашас-Верињи успоставља 1806. итинерер од Шибеника до Истанбула за 33 дана, задовољавајући се навођењем броја часова по етапама.¹⁰ Исте године имамо три извјештаја о Босни која су написали Шарл д'Антуар (24 стране), Жан Леклер де Монпи (21 страна), а посљедњи аутор је анониман.¹¹ Луј де Замања представља 1807. свој итинерер од Вероне до Истанбула, затим од Истанбула до Сплита, са нешто више детаља од Шарбонела: он не наводи само растојања, већ спомиње ријеке и мостове, кланце и планинске превоје, такође наводи приближан број становника градова. Исте године, од 6. маја до 20. јуна, један анонимни официр који путује од Сиња до Истанбула, иде доста чудним путем преко Приштине, Скопља, Штипа, Петрича, Сереса, Солуна и Кавале. Вјероватно су га наоружане

⁹ Bugarski prevod u *Frenski pātepsi za Balkanite XIX vek*, Sofia, Nauka i izkustvo, 1981, pp. 21-26.

¹⁰ *Ibidem*, 27-28.

¹¹ Šamić Midhat, *Les voyageurs français en Bosnie*, Paris, Didier, 1960, pp. 142 sq.

банде ван контроле које су харале по Бугарској у то вријеме, натјерале да изабере тај атипичан путни правац. Тај анонимни путник је добар посматрач који нам пружа бројна обавјештења.¹² Путујући из Травника, Иг Пуквил иде код свог брата, конзула у Јањини; његова опажања са тог путовања брат је унио у *Путовање по Грчкој*.¹³ Ж. Ж. Тромлен је аутор дјела *Итинерер једног путовања кроз европску Турску у јесен 1807*.¹⁴

Можемо споменути и извјештаје о Босни које су наредних година написали Теодор Ру ла Мазлијер (1808), Роле (март 1810) и Клермонжоа (1810).¹⁵ Итинерер од Дубровника до Истанбула, чији је аутор Адријен Кошле (1809), међутим, не заснива се ни на једном стварном запажању. Обавјештење које пружа извучено је из географске карте коју је објавио Реји у Бечу 1791. Оно је у великој мјери измишљено. Кошле тврди да је прошао кроз Воскопоје (Москопоље), а тај град који се налази изван пута *Via Ignatia* био је потпуно уништен 1769; наводи једно језеро у непосредној близини Битоља (замијенио га је са Преспанским језером, итд)¹⁶ Архиве не посједују обавезно озбиљне и поуздане документе и, под Наполеоном, као и под другим режимима, могу се наћи преваранти у војним канцеларијама...

Гроф Андреоси описује 1812. путовање од Костајнице (на граници између Илирских провинција и западне Босне) до Истанбула; заобилази побуњену Србију пролазећи кроз Скопље и Ћустендил.¹⁷

Други војни списи о Балкану несумњиво леже у депоима архива. Нијесу били намијењени за широку употребу. Неки су чак морали носити ознаку „строго повјерљиво“ као *Расправа о могућности и средствима извођења инвазије на Турску преко обала Епира*, коју је написао Водрон Кур.

Картографија је други начин да се синтетизују географска сазнања о мало познатом региону. Аустријанци су предузели да направе карте Далмације за вријеме њихове прве окупације од 1797. до 1805¹⁸. Топографска карта Дубровника и његове територије у размјери 1 : 120 000 је направљена и објављена.

¹² *Frenski pātepesi...* str. 29-38, 39-54.

¹³ Tome III, 183 sq.

¹⁴ Објављено у *Revue des Etudes napoléoniennes*, VI, (1917), str. 344-381, VII (1918), 96-124.

¹⁵ Šamić *op. Cit.*, 60-65. 144-145.

¹⁶ *Frenski pātepesi...* 60-65

¹⁷ *Ibidem*, 66-74.

¹⁸ Francuska је обавила iscrpno kartografsko истраживање на својој територији између 1746 - 1789 (Kasini), а Аустрија предузела исто 1763. На прелому XIX вијека Беч је један од картографских центара Европе. Škalamera Željko, *Kartografija Srbije i jugoslovenskih zemalja od XVII do XIX veka i Srbija i susedne zemlje na starim geografskim kartama*, Beograd, Galerija SANU, 1991, (odlična studija која нуди обимну bibliografiju).

Фебруара 1806. Французи, нови господари региона, имају исту намјеру. Под заповједништвом генерала Поатвена, четири картографа су послати у Сплит у фебруару 1806. Они преузимају карту коју је ручно израдио Заворео, у размјери 1 : 100 000 и допуњују је извјесним подацима из катастра. Тај посао је доста брзо обављен. Августа 1806, територија Далмације је представљена на 16 листова. Довршена монументална карта (2,50 м x 5м) предата је Наполеону у априлу 1807, заједно са пропратним текстом на 80 страна.¹⁹

Споменимо и једну другу занимљиву карту која описује итинерер од Солуна до Костајнице и чувени „пут памука“ којим су пролазили каравани са задатком да снабдијевају француско тржиште том сировином која је постала ријетка због континенталне блокаде.²⁰

Главна научна заслуга француске администрације у Илирским провинцијама односи се на врло специфичан домен хидрографије. То је дјело правог оснивача те дисциплине и родоначелника модерне картографије Шарл-Франсоа Ботам – Бопреа (1766-1854). Овај заборављени научник²¹ имао је планетарно географско искуство пошто је учествовао у експедицији око свијета коју је водио Антрекасто (1791-1793). Њему повјеравају фебруара 1806. мисију да испита источни Јадран, његово море и шуме (с планом о бродоградњи). Он врло прецизно изучава обалу (израђује карте у размјери 1 : 7200 или 1 : 14 400) са подацима који омогућавају анализирање његових метода рада. Триангулација му омогућава брзо покривање великих површина, а нарочито да прецизно утврди тачно мјесто сваке поморске сонде. Он поставља хиљаде сонди дуж обала и у близини главних лука. Мјеста гдје се налазе сонде означена су на карти, али још нијесу међусобно повезана изобатама, као што ће се то касније чинити. Међутим, он описује природу морских дубина: муљ, шкољке, ситан пијесак, шљунак, стијене. Запажамо да он мјери раздаљине у аршинима, а дубине у стопама, иако је метрички систем на снази од 1795. Карте Ботам-Бопреа приказују рељеф обале помоћу сјенки, што олакшава њихово читање; понекад их прате панораме насликане техником акварела (*на пр. Поглед на Груж*). Он карте анализира с војне тачке гледишта у свом *Извјештају о лукама и пристаништима источне обале Венецијанског залива*, написаном у јулу 1806, са подацима из области физичке, економске и хумане географије. Августа 1809, Ботам–Бопреа позивају у Беч, гдје се тада налази Наполеон, а затим се

¹⁹ *Le lion, le lys et l'abeille*, p. 64.

²⁰ Archives nationales, fonds Bertrand, 390, AP 16, d. 2., прештампано у *Le lion, le lys et l'abeille* p. 60

²¹ Vidjeti Chappuis Olivier: *A la mer comme au ciel - Beautemps-Beaupré et la naissance de l'hydrographie moderne (1700-1850)*, Paris, PUPS, 1998.

враћа у Париз. Његове карте намијењене су за личну употребу самог императора и нијесу објављене. Њихов научни значај је, међутим, такав да на Бечком конгресу Аустрија, поставши поново господарица Далмације, захтијева копије.

Географска сазнања о Балкану у Наполеоново доба ширила су се преко карата објављених у Француској. Оне су неједнаке вриједности. На примјер, карта Р. Вогона *Дио Турског царства у Европи, тј. Бугарска, Румелија, Влашка, Молдавија*, објављена у Венецији 1802. има много недостатака, јер се аутор задовољава копирањем података са старијих карата. *Карта Европске Турске*, Р. Г. Шанлера, (Париз 1804) не даје ниједан податак о рељефу. Карта П. Лапија *Европска Турска*, објављена у Паризу 1810, показује јасан напредак: она садржи нове податке, исправља грешке у погледу водотокова и уводи имена многих варошица за које се до тога времена на западу није знало. Гаетан Палма, обавјештајни официр, објављује *Карту највећег дијела Европске Турске* у Трсту 1811, у размјери 1 : 270 000, са легендама на француском и грчком. Ова карта посвећује велику пажњу мрежи путева. Године 1812. објављује *Карту Илирских провинција са Босном Херцеговином, Црном Гором и неким сусједним земљама*, у размјери 1 : 600 000. Доменико Пагани објављује у Милану 1813. *Carta delle Provincie Illyriche co loro diversi stabilimenti et con una parte degli stati limitrofi*, у размјери 1 : 500 000, на 12 листова.

И после пада Наполеона појављују се радови Водонкура: *Општа карта Европске Турске десно од Дунава или беглербеглуци Румелије, Босне и Мореје*, Париз, 1818²² и Лапијева *Карта Османског царства у Европи, Азији и Африци и граничне земље*, Париз, 1823.

Права синтеза географских сазнања која су прикупљена за вријеме Царства долази до израза у француској картографији тек 1822. са новом Лапијевом картом: *Општа карта Европске Турске у XV листова*, у размјери 1 : 800 000. Та карта означава рељеф системом сјенчења цртицама, што представља видно побољшање (карте XVIII вијека задовољавају се представљањем низова узвишења да означе планинске ланце). Сходно традицији, она означава и положај античких рушевина. Административне подјеле Османског царства су назначене, као и велике традиционалне провинције. Топонимија се спушта на ниво главних села; мрежа путева такође је унијета.²³

Књиге дају најсложенију представу нових географских сазнања. Француски списи о Балкану, веома ријетки у XVIII стољећу (са изузет-

²² Vodonkur je već bio objavio 1814. *Carte militaire de la Turquie d'Europe* u razmjeri 1 : 2 800 000 koja ide uz njegovo djelo.

²³ Petruševski Ilija, *Makedonija na mapi*, Skopje, Ljuboten, 1995, 120-126 (dosta razočaravajuće djelo).

ком главних археолошких налазишта у Грчкој и Цариграда), почињу да се умножавају. Грасе Сен-Совер, конзул на Крфу, нуди образованој публици синтезу свог седамнаестогодишњег искуства у књизи у којој се стичу физичка географија, политика и етнологија.²⁴ Шомет де Фосе први представља Босну француској публици, у погледу физичке географије, политичке ситуације и података о трговини.²⁵ У Травнику је провео само седам мјесеци, али он познаје источне језике, а користи и војне извјештаје. Вијала де Сомјер игра исту улогу у представљању основних података о Црној Гори.²⁶ Међутим, најзначајнији допринос даје Пуквил, чије обимне књиге означавају прави почетак француске балканологије. Њихов пријем код француске публике поклапа се са таласом хеленофилства који осваја француско јавно мњење почев од 1821.²⁷ То је такође један од наших главних извора о “владавини” Али-паше из Јањине. Пуквил, прави полиграф, сарађује са географом Лапијем; они се труде да одреде астрономске координате Битоља (тачно утврђујући географску ширину на 40° 59’, али гријеше у погледу географске дужине, лоцирајући град одвећ западно, на 18° 50’) упоређујући конзулова запажања са различитим итинерерима.²⁸ Можемо такође навести радове Пертизјеа, Божура и Кузинерија, који доприносе утврђивању првих сазнања о Балкану.

Овдје треба добро разликовати два нивоа географских сазнања. Први је оперативан. Он се односи на актуелност. Служи акцији, војним операцијама или успостављању алтернативних трговинских мрежа. Та сазнања се достављају онима који доносе војне или политичке одлуке и нијесу намијењене широј дифузији. У ту категорију стављамо конзуларне извјештаје, извјештаје обавјештајних официра и картографске радове намијењене за личну употребу Наполеона или, више локалног значаја, за личну употребу његових генерала.

Други ниво је научни и налази се у апсолутној сфери познавања планете, гдје нема француских, аустријских и других сазнања, гдје

²⁴ Graset Saint-Sauveur André : *Voyage historique, littéraire et pittoresque dans les Isles et possessions ci-devant vénitiennes du Levant*, Paris, an VIII [1800].

²⁵ Chaumette des Fosses Jean-Baptiste, *Voyage en Bosnie dans les années 1807 et 1808*, Paris, 1816, rééd. 1822.

²⁶ Vialla de Sommieres L. C., *Voyage historique et politique au Monténégro*, t. 1-2, Paris, 1820

²⁷ Pouqueville François, *Voyage en Morée, à Constantinople, en Albanie et dans plusieurs autres parties de l'Empire othoman pendant les années 1798, 1800 et 1801, comprenant la description de ces pays, leur production, leurs mœurs, leurs usages, les maladies et le commerce de leurs habitants, avec des rapprochements entre l'état actuel de la Grèce et ce qu'elle fut dans l'Antiquité*, t. 1-3, Paris, 1805. *Histoire de la régénération de la Grèce*, t. 1-4, Paris, 1825. *Voyage de la Grèce*, t. 1-6, Paris, 1826 (koji ponovo štampa knjigu iz 1805. znatno je proširivši).

²⁸ *Voyage de la Grèce*, t. 1, LXIX.

је ријеч о глобалној географији. Захтјеви акрибичности и прецизности захтијевају спајање посматрања обављених на терену: утврђивање астрономских координата, мјерење растојања, надморске висине, кад је ријеч о физичкој географији; бројност становништва, економских ресурса, кад се ради о хуманој географији. Овоме се може додати аспект који заузима значајно мјесто у размишљањима почетком XIX вијека: успостављање веза између географских знања наслијеђених из антике (Птоломеј, Страбон) и модерне балканске реалности, са њеном савременом топониимијом.²⁹ Та сазнања допиру до широке публике преко књига, атласа, карата... До тих сазнања се долази у много дужем временском периоду: већина дјела која се инспиришу искуствима из наполеоновског периода објављена су 10 или 20 година послје пада Царства. Карта Боке Которске, коју је педантно сачинио Ботам-Бопре уз помоћ стотина сонди, објављена је у Паризу тек 1820. године.

Два приступа се непрестано прожимају: војна лица, у хитности акције, ослањају се на старије списе и картографију, обогаћујући их посматрањима на терену. Научници, са своје стране, уклапају у своје синтезе податке које им дају војници. Послје неколико деценија, разлика између два приступа нестаје, јер Балкан није главна преокупација француске политике: војска нема разлога да за себе чува податак који није “осјетљив”. Историчар, међутим, мора остати осјетљив на природу информације која му пада у руке: нека документа су у своје вријеме имала минималну дифузију, ограничену на генералштаб, друга су, пак, слободније циркулисала (на примјер објављене географске карте), док су нека доспјела до широке публике и допринијела стварању слике о Балкану у француској јавности.

Закључимо једном анегдотом: Мармонови *Мемоари* представљају одличан извор за историју Илирских провинција, али заборавља се на његово *Путовање Г. маршала војводе од Рагузе у Мађарску, Трансилванију, јужну Русију, Крим и на обале Азовског мора, у Цариград и неке дијелове Мале Азије, у Сирију, Палестину и Египат*.³⁰ Пратимо га на том амбициозном путовању, у друштву једног љекара и једног цртача. Он је на то путовање понио читав научни материјал како би измјерио надморске висине, интересује се за привредни живот региона кроз које пролази, укратко, он је ушао у кожу научника. Истовремено, на своме путу сусријеће разне протагонисте из своје војне каријере у Илирији, некадашње непријатеље с којима сада склапа топла пријатељства. Парадокс западне балканологије може се резимирати овако: империјали-

²⁹ Iznenađuje mjesto koje zauzimaju te preokupacije u kapitalnim radovima Pukvila (na francuskom) i pukovnika Lika (LEAKE), (na engleskom).

³⁰ t. 1-4, Bruxelles 1837 (putovanje obavljeno 1834).

стички интереси једне велике силе, индивидуално искуство на терену (заљубљивање?) и научна рационализација.

Dr Bernar LORI

ILLYRIAN PROVINCES AND GEOGRAPHICAL KNOWLEDGE
OF THE BALKANS IN FRANCE AT THE BEGINNING
OF THE 19TH CENTURY

Summary

The paper deals with the geographical knowledge of the Balkan Peninsula that France had at the beginning of the 19th century. It analyzes various sources of geographical knowledge the French had on the Balkans, from ancient sources to those formed during the time of French expansion at the turn of the 18th century. The sources of geographical knowledge are of different sorts - records, travel logs, official reports, geographical maps, etc.

KEY WORDS: *France, the Balkans, geographical knowledge, Dalmatian coast, Illyrian provinces, travel memoirs, reports*